

Hıristiyan Kültürü ve Hadisler (Zühd Hadisleri-Literatürü Özelinde)

Özcan Hıdır

İstanbul: İnsan Yayınları, 2017, 784 sayfa.

Hadislerin Yahudi ve Hıristiyan kültürü (israiliyât-mesihiyât) ile irtibatına dair özellikle klasik oryantalistik dönemde oryantalistlerce “İslâm’ın, Kur’an’ın ve hadislerin Yahudi-Hıristiyan kökeni teorisi” altında ele alabileceğimiz pek çok teori ve iddia ortaya konmuştur. Bu tür iddialar günümüzde de çok daha sofistike olarak yeni argümanlarla sürdürülmekte ve bunlar, İslâm dünyası ve Türkiye’de de, bilhassa son senelerde sıkça dillendirilmektedir. Özcan Hıdır’ın doktora tezi olarak hazırladığı ve *Yahudi Kültürü ve Hadisler* (İstanbul 2018, 4. Baskı) adlı çalışması bu meseleyi, ilgili iddialar muvacehesinde, daha ziyade Yahudi kültürünün hadislere etkisi tartışmaları bakımından tetkik eden bir çalışma olarak önemli bir boşluğu doldurmuştu. Özcan Hıdır’ın burada söz konusu ettiğimiz *Hıristiyan Kültürü ve Hadisler* adlı eseri ise, yukarıda zikri geçen çalışmasını tamamlayıcı mahiyette, konuyu Hıristiyan kültürünün genelde İslâm, Kur’an ve hadislere, özelde ise zühd hadislerine etkisi iddiaları minvalinde ele alan önemli bir çalışmadır.

Başlıca üç bölümden oluşan bu eserinde yazar, önce konuyla doğrudan ilgili “mesihiyât-nasrâniyyât” kavramları arasındaki ayrımı izah etmiş, sonra da “zühd”, “ruhbanlık-ascetizm-monastisizm” ve “hikmet” gibi kavramları detaylı bir incelemeye tabi tutmuştur. Daha sonra da çalışmanın temel sorunsalı, metodu ve sınırları belirlenmiş; “genel” ve “özel” ayırımıyla, ilgili pek çok literatür değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde yazar genel olarak; Hıristiyanlık, Hıristiyanlığın kutsal kitaplarını ve Arap Yarımadası’ndaki tarihi durumu incelemiştir. “Hıristiyanlık, Kutsal Kitapları ve Arap Yarımadasındaki Tarihi” ana başlığını taşıyan bu bölümde Hıdır, Hıristiyanlığın ana hatlarıyla İslâm’ın ilk asırlarında sahip olduğu konumu tespit etmeye çalışmış ve özellikle Hıristiyan kutsal kitapları (kanonik-apokrif) zühd-ascetizm ile irtibatı bakımından beş ayrı alt başlık altında değerlendirmiştir. Bunlar, “Kanonik-resmi”, “Apokrifler-resmen kabul edilmeyenler”, “İncil Derlemeleri-Diatessaron”, “Müslümanların İncillere yönelik tenkit-tetkik-tefsirleri” ve “Kayıp İnciller-Müslüman İnciller”dir. Bu bölümde daha sonra ise yazar, İslâm’ın ilk yıllarında İnciller’in Arapça’ya tercümesi meselesi, Hz. Peygamber başta olmak üzere, sahâbe ve tâbiûnun Arap yarımadası Hıristiyanları ile ilişkilerini, mâbed-manastır hayatı ve kutsal kitap bakımından Hıristiyanların durumunu irdelemiştir. Bu incelemeleri esnasında da Mekke-Habeşistan, Medine, Necrân ve Hire gibi bölge-şehirleri, Hıristiyanlar-Hıristiyan

kültürü ve bu kültürün Hz. Peygamber, sahabe ve tabiun ile irtibatı bakımından, ilgili iddiaları da göz önüne alarak, incelemeye tabi tutmuştur.

“Kur’ân, Hz. Peygamber ve Hadislere Hıristiyan Kültürü Etkisi İddiası” başlıklı İkinci Bölüm’de Hıdır, Hıristiyan kültürünün Kur’ân’a, Hz. Peygamber’e etkisi ile ilgili iddiaları ve bu iddialarda öne çıkarılan temel argümanları ayrı ayrı değerlendirmiştir. Bu anlamda mühtedilerin durumu, özellikle Mekke-Medîne’de Hz. Peygamber’e etki iddialarında isimleri öne çıkarılan Hıristiyan râhipler, piskoposlar, muvahhid Hıristiyanlar ve Hıristiyan bazı köleler irdelenmiştir. Bu anlamda ayrıca Arap Yarımadası’nda yer alan haniflik ve hanifler ile heretik bazı Hıristiyan gruplar da tetkik edilmiştir. Bunlar arasında Bahîra, Varaka b. Nevfel, Kus b. Saide, Ümeyye b. Ebi’s-Salt, Addâs, Süveyd b. Sâmit, Şemmâs, Necâşî, Ebû Âmir, Sophronius ve İşuayheb gibi, bir kısmı Müslüman olan, kimseler bulunmaktadır. Bu tarihi zemin ile beraber yazar bu bölümde esasen hadisler ile İncillerin genel mukayesesini yapmış, Hıristiyan kültürünün genelde hadislere özelde de zühd ile ilgili rivâyetlere etkisi konusunu ele almıştır. Bu mukayeselerde de isnad, İncil yazarları ile ilk hadis musanniflerinin biyografi, şahsiyet ve kriterleri olgusunu öne çıkarmıştır. Bu anlamda ayrıca Hıristiyan kültürünün hadislere etkisinde daha ziyade öne çıkarılan “kudsî hadisler”, “mevzû hadisler”, “mucizeler”, “apokaliptik rivâyetler (fiten ve melâhim)” ve “kıyasü’l-enbiyâ rivâyetleri” konularını etraflıca incelemiştir. Daha sonra ise zühd hadisleri ile Hıristiyan kültürü irtibatında öne çıka(rıla)n bazı sahâbe, tabiûn ile bir kısım şehir-bölgeleri, Hz. İsa’nın zâhid şahsiyeti ve İncillerin üslûbu gibi konuları da ele almıştır.

Eserinin “Hıristiyan Kültür Açısından Zühd Literatürü ve Zühd Hadisleri” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde ise Hıdır, önce Hıristiyan kültüründe yer alan zühd tasavvurunu ruhbanlık anlayışı bakımından ve İncillerin de ascetizm-zühd açısından değerlendirmesini yapmış; ardından ise Kütüb-i sitte’nin zühd ile alakalı bölümlerini genel olarak ele almış ve Hıristiyan kültürü bakımından Abdullah b. Mübârek, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Vekî’ b. Cerrâh ve Hennâd b. Serî’nin zühd ile alakalı eserlerini özel olarak tetkik etmiştir. Bu incelemede de zühd kitaplarında “kâle İsa=İsa dedi ki” girişiyle İncillerden-Hz. İsa’dan nakledilen sözler ile İncillerle irtibatı kurulan bazı hadisleri ayrı ayrı tetkike tabi tutmuştur. Yazar bu bölümde ayrıca bazı tarih, tabakât, ahlâk-edeb, kültür tarihi eserlerini de Hıristiyan kültürü ile irtibatları bakımında ele almıştır. Bu bölümün belki de en önemli kısmı ise yazarın son olarak zühd ile ilgili literatürde yer alan ancak Hıristiyan kültürü ile de irtibatı kurulan on beş hadisi tek tek tetkik etmesi olmuştur. Bu manada yazarın, daha geniş manada Hıristiyan kültürü ile irtibatı kurulan hadisleri tarihi ve metodolojik bazı problemleriyle de ele alacağı bir başka eserin duyurusunu yaptığını da belirtmek gerekir.

Netice olarak Özcan Hıdır'ın bu çalışması gerek konusu, inter-disipliner/ mukayeseli yöntemi ve içerdiği zengin literatürü gerekse pek çok problemlili yönü ve pek çok iddiayı barındıran bir konuyu bilimsel-anlaşılır bir dil-üslup ve müdellel bir tarzda kaleme alması bakımından önemli bir çalışmadır. Eser, "hadis" başta olmak üzere, "tasavvuf", "dinler tarihi", "kültür tarihi" ve "oryantalizm" gibi alanlarda çalışanlar için önemli bir kaynak mesabesinde. Bununla beraber eserde yer yer bazı imla hatalarının varlığını da ifade etmek isterim. Bu hataların ikinci baskıda düzeltileceğini umuyor ve diliyorum. Ayrıca eserde konunun teorik ve tarihi yönüne nispetle Hıristiyan kültürü ile irtibatlı daha fazla sayıda örnek hadis-rivayete yer verilmesinin daha faydalı olacağı kanaatindeyim. Yazar, bir üçüncü çalışmada Yahudi-Hıristiyan kültürü ile irtibatlı olan veya hakkında bu manada görüş-iddialar bulunan hadis-rivayetleri isnad-metin analizleri ve bu tür rivayetlerin-hadislerin yoğun olarak bulunduğu bazı hadis kaynakların incelenmesi ile ayrıca ele alacağını belirtmiştir. Yazarın bu eserinin yayımını da bekliyoruz. Bu üçüncü eser ile birlikte, Yahudi-Hıristiyan kültürünün (israiliyyât-mesihîyyât) hadislere etkisi konusundaki görüş ve iddiaların tutarlılığı veya tutarsızlığı konusunda isnad-metin tetkiklerine dayalı olarak daha net fikirler edinebileceğimizi umuyorum.

Erhan Turan

(Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi)